

Алена Тогалева, дэкан факультэта перападрыхтоўкі кадраў Інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кіраўнікоў, дацэнт кафедры гісторыі і культурнай спадчыны Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П. М. Маісэрава, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (г. Віцебск, Беларусь) (elena.toguleva@mail.ru)

ІДЭЯ БЕЛАРУСКАЙ ДЗЯРЖАЎНАСЦІ Ў БЕЛАРУСКІМ НАЦЫЯНАЛЬНЫМ РУХУ І ПРАГРАМНЫХ ДАКУМЕНТАХ БЕЛАРУСКАЙ САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ ГРАМАДЫ

Ключавыя словы: палітычная партыя, партыйная праграма, нацыянальны рух, дзяржаўнасць, аўтаномія, федэрацыя.

У другой палове XIX ст. актывізаваўся працэс фарміравання беларускай нацыі. Гэта было звязана з адменай прыгоннага права ў 1861 г. і фарміраваннем буржуазнага грамадства ў Расійскай імперыі. Адною з прыкмет нацыянальнай кансалідацыі з'яўляецца ўзнікненне і развіццё нацыянальнага руху.

Беларускі нацыянальна-вызваленчы рух бярэ свой пачатак з сярэдзіны XIX ст., з моманту паўстання 1863 г. пад кіраўніцтвам К. Каліноўскага. Да гэтага часу рост рэвалюцыйнай свядомасці беларусаў выяўляўся галоўным чынам у межах польскага рэвалюцыйнага руху. І толькі К. Каліноўскі адным з першых разглядаў беларускае пытанне не як частку польскага, а як пытанне зусім самастойнае, ён імкнуўся прабудзіць сялянскія масы дзеля барацьбы за палітычнае вызваленне Беларусі і Літвы і ўтварэнне самастойнай Літоўска-Беларускай Рэспублікі [1, с. 5].

Лозунгі будавання беларускай дзяржаўнасці ў федэратыўнай сувязі з Расіяй прапагандавалі беларускія народнікі ў публікацыях 1880-х гг. У змесце публікацый не толькі заяўлялася аб існаванні самастойнага беларускага этнасу, але і давалася тэарэтычнае абгрунтаванне гэтага тэзісу. Так, у аснове «Да беларускай моладзі» яе аўтары канстатавалі, што беларускі народ «складае вялізарную большасць насельніцтва цэлага краю, што, нягледзячы на гэта, ён зусім безгалосы, не мае прадстаўнікоў для абароны сваіх правоў і інтарэсаў», і прыходзілі да вываду, што «наш народ, як і ўсякі іншы, мае падставы, а значыць і законныя правы на выбранне з сябе самастойнага і раўнапраўнага члена агульнай славянскай сям'і» [2, с. 19]. Гэта адрозненне заклікала моладзь да аб'яднання ў самастойную дэмакратычную арганізацыю – «Беларускую Грамаду».

Найбольшы ўклад у развіццё беларускага нацыянальнага руху ўнесла выданне на гектаграфіе неле-

гальнага часопісу «Гоман». Яго выдаўцы ў сваіх публікацыях праводзілі ідэю будучай федэратыўнай самастойнасці Беларусі ў межах Расіі. «Вядома, – гаварылася ў рэдакцыйным артыкуле, – у народзе пакуль што няма свядомага імкнення да федэратыўнай незалежнасці ў тым яе выглядзе, як разумее гэта інтэлігенцыя, але неабходнасць гэтай незалежнасці вынікае сама сабою з усведамлення народамі свайго адрознення ад суседзяў; гэта самастойнасць вынікае з эканамічных і кліматычных умоў Беларусі, якія істотна адрозніваюцца ад умоў другіх абласцей Расіі, з арыгінальнасці характару самога народу». У другім нумары «Гомана» ў артыкуле па нацыянальным пытанні выказвалася ўпэўненнасць у тым, што Беларусь у выніку барацьбы «перародзіцца для новага самастойнага жыцця і зойме ганаровае месца сярод іншых федэрацый Расіі на прычыпах свабоднага пагаднення з імі» [2, с. 19–21]. Іх адрозненне заяўлялі аб існаванні самастойнага беларускага этнасу, аб законным праве беларусаў займаць роўнае месца сярод славянскіх народаў, заклікалі моладзь да аб'яднання ў самастойную дэмакратычную арганізацыю «Беларуская Грамада», якая павінна была разгарнуць барацьбу за сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне беларускага народа [2, с. 19–21]. Гэтыя ідэі беларускіх народнікаў аказалі значны ўплыў на дзейнасць беларускіх студэнцкіх гурткоў, якія існавалі ў 1890-я гг. у Маскве, Пецярбургу і іншых гарадах Расіі. Але дзейнасць гэтых гурткоў не выходзіла за межы студэнцкага жыцця і была вельмі кароткай.

У канцы XIX – пачатку XX ст. Беларусь уваходзіла ў склад Расійскай імперыі, якая была шматэтнічнай дзяржавай, аднак гэты факт не ўлічваўся кіруючымі коламі дзяржавы. На нацыянальных ускраінах не існавала сістэмы адукацыі на роднай

мове, не складваліся спрыяльныя ўмовы для развіцця нацыянальных культур, а мары аб аўтаноміі для нацыянальных меншасцей лічыліся злачыствам. Ігнараванне нацыянальнага пытання з боку ўрада вяло да абвастрэння супярэчнасцей паміж цэнтрам і ўскраінамі і да ўзнікнення нацыянальных палітычных партый.

У 1901/02 навучальным годзе на аснове вучнёўскай арганізацыі «Гурток беларускай народнай асветы і культуры» была ўтворана Беларуская рэвалюцыйная партыя (БРП), якая не была партыяй у поўным сэнсе гэтага слова. Яна з'яўлялася толькі канцэпцыйнай самастойнага руху і вывела на парадак дня задачы нацыянальнага адраджэння.

У 1903 г. была створана першая беларуская нацыянальная партыя – Беларуская рэвалюцыйная грамада (БРГ). Па сваім сацыяльным складзе БРГ з'яўлялася аб'яднаннем розных пластоў беларускага этнасу, у якім пераважалі выхадцы з апалячанай шляхты, заможных пластоў сялянства, інтэлігенцыі, чыноўніцтва.

У снежні 1903 г. у Вільні адбыўся першы з'езд БРГ. Партыя выступіла з патрабаваннем тэрытарыяльнай аўтаноміі Беларусі з сеймам у Вільні і даравання шырокай нацыянальна-культурнай аўтаноміі для ўсіх нацыянальных меншасцей, што жывуць на тэрыторыі Беларусі.

У канцы 1904 – пачатку 1905 г. БРГ была перайменавана ў Беларускую сацыялістычную грамаду (БСГ).

У сакавіку 1905 г. БСГ разам з эсэрамі склікала ў Мінску першы сялянскі з'езд. Палітычныя патрабаванні Грамады зводзіліся да ўсталявання тэрытарыяльнай незалежнасці або аўтаноміі Беларусі з сеймам у Вільні. «Кожны народ павінен мець свой сейм, які веў бы яго справы...» [3, арк. 4].

У студзені 1906 г., у час першай расійскай рэвалюцыі, у Мінску адбыўся II з'езд БСГ, на якім была прынята праграма партыі. У праграме бліжэйшай сваёй задачай БСГ абвясціла звяржэнне самадзяржаўя (сумесна з пралетарыятам Расіі) і выказвалася за ўтварэнне Расійскай Федэратыўнай Дэмакратычнай Рэспублікі са свабодным самавызначэннем і культурна-нацыянальнай аўтаноміяй усіх народнасцей дзяржавы.

Для Беларусі БСГ патрабавала дзяржаўнай аўтаноміі з мясцовым сеймам у Вільні. Далей у праграме адзначалася, што «Дэмакратычная Рэспубліка павінна будавацца на грунце наступных прынцыпаў: 1. Заканадаўчая ўлада народа, як санкцыя і як ініцыятыва: сканцэнтраванне вярхоўнай ўлады ў руках заканадаўчага органа. 2. Усеагульнае, прамое, роўнае, выбарчае права, тайнае галасаванне пры выбарах, прапарцыянальныя выбары. 3. Самае шырокае абласное, мясцовае і т. п. самакіраванне. 4. Роўныя правы для ўсіх народнасцей, якія жывуць на адной тэрыторыі (культурна-нацыянальная аўтаномія). 5. Раўнапраўе ўсіх грамадзян без адрознення па асобе, рэлігіі, нацыянальнасці і расе; знішчэнне станаў. 6. Выбарнасць чыноўнікаў. 7. Даравой суд, выбар-

ныя суддзі. 8. Поўная свабода сумлення, слова, друку, сходаў, саюзаў, стачак і забастовак. 9. Недатыкальнасць асобы і жылля. 10. Даравая поўная абавязковая адукацыя для ўсіх за кошт дзяржавы. 11. Знішчэнне пастаяннага войску, усеагульнае апалчэнне народа. 12. Знішчэнне ўсіх ускосных падаткаў, устаўленне прагрэсіўнага падатку на даходы і спадчыну» [4, с. 158–159].

Ва ўмовах спаду рэвалюцыі актыўныя дзеячы БСГ згрупаваліся вакол выдання легальнай беларускай газеты «Наша Ніва», якая друкавалася ў Вільні, і сканцэнтраваліся на культурна-асветніцкай дзейнасці.

1 жніўня 1914 г. пачалася Першая сусветная вайна як вынік супярэчнасцей паміж буйнымі імперыялістычнымі дзяржавамі. Ужо з лета 1915 г. баявыя дзеянні вяліся на тэрыторыі Беларусі. У сувязі з набліжэннем фронту да Вільні ў жніўні 1915 г. спынілася выданне «Нашай Нівы». У кастрычніку 1915 г. фронт стабілізаваўся на лініі Дзвінск – Паставы – Баранавічы – Пінск. Вільня і амаль палова тэрыторыі Беларусі апынуліся пад нямецкай акупацыяй.

Германскі ўрад з мэтай паслаблення Расіі імкнуўся выкарыстаць і нацыянальнае пытанне. Сустрэўшы на акупіраваных землях не адных палякаў, але і беларусаў, літоўцаў, яўрэяў, немцы імкнуліся выкарыстаць гэтую нацыянальную разнастайнасць, каб «раздзяляць і кіраваць», не дапуская да поўнай перавагі адной нацыі над іншымі. У выніку такой пазіцыі Германіі прадстаўнікі беларускага руху, якія засталіся ў Вільні, а сярод іх былі такія вядомыя дзеячы БСГ, як А. Луцкевіч, І. Луцкевіч, В. Ластоўскі, А. Пашкевіч і іншыя, атрымалі магчымасць шмат зрабіць для развіцця беларускай культуры, мовы і адукацыі.

1 студзеня 1916 г. быў выдадзены дэкрэт фельдмаршала П. фон Гіндэнбурга аб прызнанні беларускай мовы адной з афіцыйных моў на тэрыторыі Беларусі, акупіраванай германскімі войскамі. Гэта актывізавала дзейнасць прадстаўнікоў беларускага руху па арганізацыі беларускага школьніцтва і выдавецкай справы.

Актывізацыя нацыянальнага жыцця выклікала стварэнне ў Вільні каардынацыйнага органа беларускіх палітычных, грамадскіх і прафесійных арганізацый – Беларускага народнага камітэта (БНК), які дзейнічаў у 1915–1918 гг. Менавіта БНК узяў пытанне аб дзяржаўным афармленні акупіраваных немцамі беларускіх зямель. Спачатку Камітэт прытрымліваўся канцэпцыі Канфедэрацыі ВКЛ з удзелам беларусаў, палякаў, літоўцаў і яўрэяў. Але Канфедэрацыя не склалася з прычыны вострых супярэчнасцей паміж яе ўдзельнікамі.

Пазней БНК разам з іншымі беларускімі арганізацыямі выказаўся за ўтварэнне Беларуска-Літоўскай дзяржавы. Ва Універсале, які быў выдадзены ад імя Канфедэрацыі БНК, Беларускай сацыял-дэмакратычнай групы і Віленскага камітэта БСГ у верасні 1917 г., было сказана: «...Беларусь ад вякоў звязана з суседнім эканоміка-гаспадарчым арганізмам

з Літвой. Іх звязвае супольная арганізацыя і супольныя інтарэсы прамысловасці і гандлю, супольныя гандлёвыя шляхі – рэкі і сістэма чыгунак... Разарваць гэтую гаспадарчую еднасць – значыць засадзіць нас, беларусаў, у вечную эканамічную залежнасць ад чужынцаў» [5, арк. 16]. Унутранае размежаванне літоўскіх і беларускіх зямель меркавалася правесці «паводле матчынай мовы жыхароў» [6, арк. 15]. У тым жа верасні 1917 г. ў Вільні была надрукавана так званая Асноўная праграма БСГ, дзе было запісана наступнае: «БСГ надае незалежнасці і непадзельнасці Беларусі і Літвы ў выглядзе дэмакратычнай рэспублікі, абнімаючы ўсю Беларусь і ўсю Літву – незалежна ад раздзелу іх ваенным фронтам...» [6, арк. 15].

Па-іншаму да дзяржаўнага пытання падыходзілі беларускія нацыянальныя арганізацыі і камітэты БСГ, якія знаходзіліся на неакупіраванай немцамі тэрыторыі Беларусі. Ужо 25 сакавіка 1917 г. на партыйнай канферэнцыі БСГ была прынята рэзалюцыя аб падтрымцы Часовага ўрада, за Расійскую федэратыўную рэспубліку і аўтаномію Беларусі ў ёй. Больш падрабязна нацыянальная праграма БСГ была разгледжана на Петраградскай канферэнцыі БСГ у чэрвені 1917 г. Па нацыянальным пытанні БСГ ставіла задачу дамагацца шырокага самакіравання Беларусі з заканадаўчым органам – Краёвай Радай, выбранай на аснове ўсеагульнага, роўнага, прамога, тайнага і прапарцыянальнага выбарчага права; адсутнасці мытных межаў паміж Беларуссю і іншымі часткамі будучай Расійскай Федэрацыі; поўнага палітычнага і эканамічнага раўнапраўя ўсіх нацыянальнасцей на тэрыторыі Беларусі; развіцця нацыянальнай культуры і заканадаўчага прызнання беларускай мовы ў школах, а таксама ў дзяржаўных і грамадскіх установах Беларусі. БСГ выступіла супраць утварэння нацыянальных палкоў [7, с. 3].

Летам 1917 г. БСГ выступала за аўтаномію Беларусі ў складзе Расійскай Федэрацыі, разам з тым не выступаў патрабаванне поўнай незалежнасці Беларусі. 17 жніўня 1917 г. у звароце да беларускай інтэлігенцыі і вясковых настаўнікаў адзін з вядомых дзеячаў БСГ С. Рак-Міхайлоўскі патлумачыў асноўныя патрабаванні нацыянальнай палітыкі БСГ і сказаў наступнае: «...Вядома, пры нашай культурна-нацыянальнай аўтаноміі аб ніякім аддзеле ад Расіі і гутаркі быць ня можа. ніхто гэтага і дабівацца ня будзе і ніколі народ гэтага не захоча, бо мы звязаны з усей Расіяй і ў гандлю, і ў промыслах, і ва ўсім гаспадарскім жыцці дзяржавы, і мы будзем разам з усей Расіяй крапчэй, мацней, чым аддзяліўшыся... Мы толькі хочам, каб было тут, у нас краёвае самапарадкаванне з сваіх выбарных мясцовых людзей, свае выбарныя чыноўнікі і вучыцелі, суд і школы ў родной мове...» [13, с. 1].

З такімі поглядамі на праблему нацыянальнага будавання прадстаўнікі Цэнтральнай Рады беларускіх арганізацый прынялі ўдзел у Дэмакратычнай нарадзе, якая адбылася 14–22 верасня 1917 г. у Петраградзе. З. Жылуновіч як дэлегат ад Цэнтральнай Рады і БСГ выступіў з рэзкай заявай аб нежаданні

«расійскай дэмакратыі» даць народам сапраўдныя свабоды. У той час, як лозунгі самавызначэння «маглі быць утвораны ў жыццё, – казаў дакладчык, – яны былі толькі прыняты тэрэтычна». У сувязі з гэтым БСГ, па яго словах, «прызнае толькі народную сацыялістычную ўладзь без всякіх коаліцый», якія не прынеслі народу Расіі і ўвогуле для асобных нацыянальнасцей ніякай карысці. І калі існуючая ўлада не абвешчае дэмакратычнай федэратыўнай рэспублікі, то да яе ў «беларускай дэмакратыі» не будзе ніякага даверу, зазначаў аратар [14, арк. 60–61].

На нарадзе была абвешчана дэкларацыя Цэнтральнай Рады, якую падпісалі Я. Варонка, К. Душэўскі, І. Мамонька, Ф. Фальскі і З. Жылуновіч. У ёй выкладалася нацыянальная праграма Беларускай Рады, якая змяшчала асноўныя праграмныя патрабаванні БСГ – дэклараванне федэратыўнай дэмакратычнай Расійскай Рэспублікі з гарантыяй правоў меншасцей, патрабаванне даць магчымасць усім народам Расіі, у тым ліку і беларусам, склікаць свае «представительные Учредительные собрания», дабівацца раўнапраўя моў ў судзе, школе, заснаваць Савет па нацыянальных справах, правесці нацыяналізацыю войска і г. д. [8, арк. 12].

У новую партыйную праграму, прынятую на III з'ездзе БСГ, які адбыўся 14–25 кастрычніка 1917 г. у Мінску, значных змен па нацыянальным пытанні не было ўнесена. Па-ранейшаму разглядалася заканадаўчае прызнанне беларускай мовы, поўнае самакіраванне (аўтаномія) Беларусі з заканадаўчым органам Краёвай Радай для мясцовага заканадаўства, распрацоўкі і развіцця законаў, якія будуць выдавацца Расійскім парламентам, адсутнасць мытных межаў паміж Беларуссю і іншымі часткамі Расійскай Федэрацыі, поўнае палітычнае і эканамічнае раўнапраўе ўсіх нацыянальнасцей, якія жывуць на тэрыторыі Беларусі [9, с. 77]. У дачыненні да стварэння нацыянальнага войска было вырашана наступнае: «III партыйны з'езд БСГ вітае стварэнне беларускай народнай арміі і жадае, каб яна стала рэвалюцыйнай гвардыяй працоўнага народа Беларускага...» [10, арк. 61]. Такім чынам, да кастрычніцкіх падзей ў Петраградзе БСГ (акрамя Віленскай арганізацыі) выступала за федэратыўную дэмакратычную рэспубліку ў Расіі і аўтаномію Беларусі ў яе складзе.

Кастрычніцкія падзеі 1917 г. у Петраградзе выклікалі неадназначную рэакцыю з боку дзеячаў беларускага нацыянальнага руху. Левая частка БСГ (Бабруйская арганізацыя, З. Жылуновіч, І. Серада і інш.) спадзявалася, асабліва пасля выхаду вядомай Дэкларацыі правоў народаў Расіі ад 2(15) лістапада 1917 г., што іх мара аб стварэнні беларускай дзяржаўнасці ў межах Расійскай Федэратыўнай Дэмакратычнай Рэспублікі атрымала рэальную падставу. Але яны лічылі, што ў Беларусі да склікання «Чырвонага сейма» павінна правіць «рэвалюцыйная дэмакратыя Беларусі праз Саветы салдацкіх, сялянскіх і рабочых дэпутатаў» [11, арк. 187]. Менавіта

таму на I Усебеларускім з'ездзе яны выступалі за арганізацыю «беларускіх Саветаў».

Мінская арганізацыя БСГ разам з Вялікай Беларускай Радай (ВБР), Цэнтральнай беларускай вайсковай радай, Беларускім выканаўчым камітэтам Заходняга фронту і Беларускай партыяй народных сацыялістаў 27 кастрычніка 1917 г. звярнулася з Граматай да беларускага народа, у якой гаварылася: «Прышоў момант, якога не ведае гісторыя нашае многапакутнае зямлі. Воляй рэвалюцыі мы пастаўлены перад патрэбай сабраць усе жывыя сілы нашай Бацькаўшчыны дзеля абароны і ўтрымання нашых вольнасцей, здабытых крывёй мільёнаў сыноў пакрыўджанай, бяздоўнай Беларусі...» [12, арк. 22]. Прадстаўнікі Беларускай нацыянальнага руху, у тым ліку і правыя грамадоўцы, бачылі ў петраградскіх падзеях пагрозу для беларускай нацыянальнай дзяржаўнасці і таму заклікалі беларускую рэвалюцыйную дэмакратыю «не дапусціць, каб віхор бязладу губіў нашу святую нацыянальную справу абароны вольнасцей і правоў Беларускага Народу...» [12, арк. 22].

Адразу ж пасля кастрычніцкіх падзей у Мінску сярод дзеячаў ВБР, значная колькасць якіх была членамі БСГ, узнікла ідэя аб скліканні Усебеларускага з'езду, які павінен быў вызначыць шляхі далейшага развіцця беларускай нацыі [15, с. 192].

ВБР прызнала савецкую ўладу ў Расіі, але ў той жа час не прызнала яе на Беларусі. Такое дзяржаўнае ўтварэнне, як Заходняя вобласць, якое склалася пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі, яна не прыняла. Выканаўчы камітэт Заходняй вобласці разглядаўся Радай выключна франтавым органам, які не займаўся кіраўніцтвам грамадска-палітычнага, эканамічнага і культурнага жыцця вобласці [16, с. 43]. ВБР лічыла, што пасля рэвалюцыі ўлада была арганізавана толькі на фронце, а на тэрыторыі Беларусі ніякай улады не існавала.

У звароце «Да ўсяго беларускага народу», падпісаным выканаўчымі камітэтам ВБР, Цэнтральнай беларускай вайсковай Рады, Беларускім выканаўчым камітэтам Заходняга фронту, гаварылася: «...Усведамляючы крытычнае становішча роднага краю, прайшоўшыя ў Мінску з 15 па 24 кастрычніка 1917 г. з'езды беларускіх арганізацыяў і беларусаў-воінаў Заходняга фронту, аб'яднаных у Вялікай Беларускай Радзе, пастанавілі прыняць меры да арганізацыі ўсяго беларускага народа дзеля абароны здабытых правоў і свабод. Выбраныя імі выканаўчыя камітэты звяртаюцца да ўсяго беларускага народа з гарачым заклікам – узяць у свае рукі кіраўніцтва сваім краем, каб здзейсніць свае неадкладныя задачы» [17, с. 202]. «Неадкладныя задачы» складалі палітычную праграму ВБР, якая прадугледжвала: абвясчэнне Беларусі дэмакратычнай рэспублікай «злучнай з Расіяй на аснове федэрацыі»; перадачу ўсёй улады на Беларусі Краёвай Радзе, якая павінна выбірацца на аснове ўсеагульнага, роўнага тайнага і прапарцыянальнага галасавання; уключэнне ў кампетэнцыю вышэйшага заканадаўчага органа Расійскай Дэмакратычнай Федэратыўнай Рэспублікі

пытанняў агульнадзяржаўнага будаўніцтва, міжнародных адносін і гандлёвых дагавораў з іншаземнымі дзяржавамі; выданне мясцовых законаў, распрацоўку і ўжыванне ў мясцовых умовах законаў, якія будуць выдавацца вышэйшым заканадаўчым органам Расійскай Дэмакратычнай Федэратыўнай Рэспублікі; распараджэнне зямельным, водным і лясным багаццем Беларусі; пытанні народнай адукацыі і культуры і іншыя адносяцца да кампетэнцыі Краёвай Рады [16, с. 44].

У звароце вызначаліся і задачы бягучага моманту, якія разглядаліся як неадкладныя. Яны былі сфармуляваны ў шасці пунктах. У першым гаварылася аб ўняслатнай перадачы зямлі (памешчыцкай і інш.) працоўнаму народу. Зрабіць гэта меркавалася грамадскім шляхам праз выбарныя ўсенародна зямельныя камітэты [17, с. 202].

Чацвёртым пунктам значылася: «Беларускі народ не можа дапусціць, каб край яго быў разарваны на часткі і падзелены між дзяржаўнымі суседзямі пры падпісанні мірнага дагавора» [17, с. 202]. А таму беларусы павінны мець на мірным кангрэсе сваіх правамоцных прадстаўнікоў. У пятым сцвярджалася, што «для забеспячэння непадзельнасці Беларусі... і абароны кроўных інтарэсаў беларускага народа ўжо прыступлена на пастанове з'езда воінаў-беларусаў Заходняга фронту, прадстаўнікоў Паўночнага і Румынскага франтоў і Балтыйскага флоту да фарміравання нацыянальных беларускіх войскаў» [17, с. 202]. У шостым пункце адзначалася, што выканаць пастаўленыя задачы «можа толькі ўлада, выбраная самім народам беларускім. Толькі яна арганізуе народ беларускі ў вялікую сілу, здольную адстаяць яго нацыянальныя правы» [17, с. 202].

Пасля гэтага рабіўся вывад: «Каб стварыць такую ўладу ў цэнтры і на месцах, каб заваяваць народу беларускаму належнае яму месца ў сям'і народаў – склікаецца на 5 снежня 1917 г. з'езд прадстаўнікоў беларускага народу ў Мінску» [17, с. 202].

На I Усебеларускім з'ездзе значная частка членаў БСГ разам з прадстаўнікамі ВБР выступіла за абвясчэнне незалежнай БНР, арганізацыю з'ездам часовай народнай улады ў Беларусі ў форме рады, якая ў кароткі час павінна склікаць Устаноўчы сход, стварыць беларускае войска і інш.

У лютым 1918 г. грамадоўцы, прыхільнікі неадкладнага стварэння беларускай дзяржавы, выступілі з ініцыятывай фарміравання ўрада ў выглядзе Народнага Сакратарыята Беларусі, а затым, пасля падпісання 3 сакавіка 1918 г. Брэсцкага мірнага дагавора паміж Расіяй і Германіяй, прынялі ўдзел ў абвясчэнні Беларускай Народнай Рэспублікі, потым – і яе незалежнасці. Тым часам Петраградская і Маскоўская арганізацыі БСГ адмежаваліся ад лініі Цэнтральнага камітэта, патрабуючы ўтварэння беларускай дзяржаўнасці на савецкай аснове.

Такім чынам, у пачатку XX ст. адбываўся працэс фарміравання беларускага нацыянальнага руху, узнікла першая беларуская нацыянальная партыя –

Беларуская сацыялістычная грамада, беларускае нацыянальнае пытанне выйшла на палітычную арэну. дзеячы беларускага руху выставілі патрабаванні дзяржаўнага афармлення беларускіх зямель і дамагліся ажыццяўлення сваіх патрабаванняў у складаных палітычных і міжнародных абставінах. У беларускім нацыянальным асяроддзі з 1916 г. адсутнічае адзіны погляд на дзяржаўнае афармленне Беларусі. БСГ, за

выключэннем Віленскай арганізацыі, пасля Лютаўскай рэвалюцыі і да кастрычніцкіх падзей 1917 г. выступала за аўтаномію Беларусі ў складзе Расійскай федэратыўнай рэспублікі, а Віленскія беларускія дзеячы, якія знаходзіліся на акупіраваных Германскай арміяй тэрыторыях, бачылі будучыню Беларусі ў стварэнні незалежнай Літоўска-Беларускай дзяржавы, а потым – Беларускай Народнай Рэспублікі.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Біч, М. В. К. Каліноўскі як рэвалюцыйны дэмакрат / М. В. Біч // Вес. Акад. навук БССР. Сер. грам. навук. – 1986. – № 1. – С. 5.
2. Публицистика белорусских народников : нелегальные изд. белорус. народников (1881–1884) / сост.: С. Х. Александрович, И. С. Александрович. – Минск : БГУ, 1983. – С. 19–21.
3. НАРБ. – Ф. 62. Воп. 1. Спр. 204. Арк. 4.
4. Шлюбскі, А. А. Да гісторыі БСГ / А. А. Шлюбскі // Польша. – 1925. – № 5. – С. 158–159.
5. НАРБ. – Ф. 60. Воп. 3. Спр. 81. Арк. 16.
6. Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва. – Ф. 3. Воп. 1. Спр. 139. Арк. 15.
7. Пастановы Канферэнцыі БСГ // Вольная Беларусь. – 1917. – 27 ліп. – С. 3.
8. НАРБ. – Ф. 62. Воп. 1. Спр. 193. Арк. 12.
9. Программа Белорусской Социалистической Громады (Принята III партийном съездом 14–25 октября 1917 г. в Минске) // Палітычныя партыі Беларусі : дапаможнік для вывучаючых гісторыю Беларусі. – Мінск : Згода. 1994. – С. 77.
10. НАРБ. – Ф. 62. Воп. 3. Спр. 749. Арк. 61.
11. НАРБ. – Ф. 15. Воп. 28. Спр. 10. Арк. 187.
12. НАРБ. – Ф. 60. Воп. 3. Спр. 81. Арк. 22.
13. Рак-Міхайлоўскі, С. Да беларускай інтэлігенцыі і вясковых вучыцеляў / С. Рак-Міхайлоўскі // Вольная Беларусь. – 1917. – 17 жніўня. – С. 1.
14. Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва. – Ф. 3. Воп. 1. Спр. 292. Арк. 60–61.
15. Жылуновіч, З. Алесь Бурбіс (рэвалюцыйная характарыстыка) / З. Жылуновіч // Польша. – 1926. – № 2. – С. 180–195.
16. Игнатенко, И. М. Октябрьская революция и самоопределение Белоруссии / И. М. Игнатенко. – Минск : Наука і тэхніка, 1992. – 254 с.
17. Ліс, А. Цяжкая дарога свабоды / А. Ліс // Польша. – 1994. – № 2. – С. 197–210.

Елена Тогулева

ИДЕЯ БЕЛОРУССКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ В БЕЛОРУССКОМ НАЦИОНАЛЬНОМ ДВИЖЕНИИ И ПРОГРАММНЫХ ДОКУМЕНТАХ БЕЛОРУССКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ ГРОМАДЫ

Резюме

Ключевые слова: политическая партия, партийная программа, национальное движение, государственность, автономия, федерация.

Рассмотрена проблема развития идеи белорусской государственности в программных документах первой белорусской политической партии – Белорусской социалистической громады: зарождение белорусского национального движения и национальной идеи, создание национальной партии, ее требования по национальному вопросу в годы первой российской революции 1905–1907 гг., в период Первой мировой войны, Февральской и Октябрьской революций.

Elena Toguleva

THE IDEA OF THE BELARUSIAN STATEHOOD IN THE BELARUS NATIONAL MOVEMENT AND IN THE PROGRAM DOCUMENTS OF THE BELARUSIAN SOCIALIST ASSEMBLY

Summary

Keywords: political party, party program, national movement, statehood, autonomy, federation.

The author considers the problem of development of Belarusian statehood in the manifestos of the first Belarusian political party, namely, the Belarusian Socialist Assembly. It looks at the origin of the Belarusian national movement and idea, the creation of the national party, its requirements on the national issue during the First Russian Revolution of 1905–1907, during the World War I, the February and October Revolutions.

Дата наступлення ў рэдакцыю: 26.11.2020